

10 Ματίου, 1995

[ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ, Π., ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, ΑΡ-
ΤΕΜΙΔΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Δ/στές]

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑ-
ΤΙΑΣ,

Εφεσείων-Καθ' ου η Αίτηση,

v.

THE JEHOVAH'S WITNESSES CONGREGATION (CYPRUS)
LIMITED ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ,

Εφεσιβλήτων-Αιτητών.

(Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 1510)

-
- Πράξεις ή αποφάσεις μέσα στην έννοια του Άρθρου 146 του Συντάγ-
ματος — Απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών για διαγραφή εγγε-
γραμμένων ιερέων της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά από
τον Ετήσιο Κατάλογο Λειτουργών για τέλεση γάμων — Ο περί Γά-
μου Νόμος Κεφ. 279, Άρθρα 4 και 16 — Κατά πόσο τα άρθρα αυτά 5
καταργήθηκαν σιωπηρά από τον περί Πολιτικού Γάμου Νόμο του
1990 (Αρ. 21/90).*
- Γάμος — Η εγκυρότητά του καθορίζεται από την πολιτεία με νόμο που
θεσπίζει η νομοθετική εξουσία — Ο χαρακτηρισμός του ως “πολι-
τικός” ή “θρησκευτικός” αναφέρεται μόνο στο είδος της τελετής. 10*
- Διοικητικό Δίκαιο — Πλάνη περί το νόμο — Ωδήγησε σε ακύρωση της
διοικητικής απόφασης.*
- Συνταγματικό Δίκαιο — Σύνταγμα Άρθρο 18 — Κατοχύρωση δικαιώ-
ματος θρησκευτικής ελευθερίας.*
- Συνταγματικό Δίκαιο — Σύνταγμα Άρθρο 111 — Τροποποίησή του με 15
τον περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο του
1989 (αρ. 95/89) Άρθρο 3 παραγρ. 5 — Αναγνώριση δικαιώματος
ελεύθερης επιλογής πολιτικού γάμου στα μέλη της Ελληνικής Κοι-
νότητας.*

Λέξεις και Φράσεις — “Registered Minister” στον περί Γάμου Νόμο, Κεφ. 279.

Λέξεις και Φράσεις — “Γάμος” στο άρθρο 2 του περί Πολιτικού Γάμου Νόμου 21/90.

5 Λέξεις και Φράσεις — “Λειτουργός τέλεσης γάμου” στον περί Πολιτικού Γάμου Νόμο 21/90.

Λέξεις και Φράσεις — “Marriage Officers” στον περί Γάμου Νόμο Κεφ. 279.

10 Νομοθεσία — Σιωπηρά κατάργηση προνοιών υφισταμένου νόμου από μεταγενέστερο — Εφαρμοστές νομικές αρχές.

15 Η αιτήτρια 1 είναι η Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά και ο αιτητής 2 Επίσκοπος της και εγγεγραμμένος ιερωμένος για την τέλεση γάμων σ' αυτή. Το 1990 επτά ιερωμένοι της πιο πάνω Εκκλησίας ήταν εγγεγραμμένοι στον κατάλογο που τηρείται βάσει των διατάξεων και για τους σκοπούς του Νόμου.

20 Στις 11.9.1992 ο Υπουργός Εσωτερικών αφαιρέσε από τον σχετικό κατάλογο τους εγγεγραμμένους ιερείς της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά, με την αιτιολογία ότι από της εφαρμογής του Νόμου 21/90, η εγγραφή τους κατέστη χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο για τον λόγο ότι εφόσο τα μέλη της Εκκλησίας τους ανήκουν στην Ελληνική Κοινότητα, υπάγονται στις πρόνοιες του Νόμου 21/90 για σκοπούς τέλεσης γάμου και συνεπώς έπαυσαν να υπάγονται στις πρόνοιες του Κεφ. 279.

25 Το πρωτόδικο Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών για το λόγο ότι ο περί Γάμου Νόμος, Κεφ. 279 και ειδικά τα άρθρα 4 και 16 δεν καταργήθηκαν από τον περί Πολιτικού Γάμου Νόμο του 1990 (Αρ. 21/90).

Η πρωτόδικη απόφαση επικυρώθηκε ομόφωνα από την Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

30 Α. Υπό Στυλιανίδη, Π.:

Οι πρόνοιες του μεταγενέστερου Νόμου 21/90 δεν είναι αντιφατικές ή ασυμβίβαστες με οποιαδήποτε πρόνοια και ειδικά με τα Άρθρα 4 και 16 του Κεφ. 279, για του λόγους που παρατίθενται στις αποφάσεις των Δικαστών Αρτεμίδα, Νικολαΐδη

και Πογιατζή. Οι δύο Νόμοι συνυπάρχουν και τυγχάνουν εφαρμογής, ο καθένας στις περιπτώσεις που καλύπτει. Η κρίνόμενη διοικητική απόφαση λήφθηκε με πλάνη περί το Νόμο και είναι αντίθετη με το Νόμο.

B. Υπό Αρτεμίδα, Δ.:

5

Η ορθή απόδοση στα ελληνικά της φράσης του Νόμου Κεφ. 279, "Registered Minister" είναι "εγγεγραμμένοι ιερείς". Σε "ιερωμένους" αναφέρεται ο Νόμος, όπως προκύπτει από το άρθρο 4, και ιδιαίτερα από την επιφύλαξη στο άρθρο 2, όπου γίνεται ειδική αναφορά στους ιερωμένους της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας.

10

Η πολιτεία καθορίζει την εγκυρότητα γάμου με νόμο που θεσπίζει η νομοθετική εξουσία. Ο χαρακτηρισμός του γάμου ως "πολιτικός ή θρησκευτικός" από τη στιγμή που ορίζεται έγκυρος από το νόμο, αναφέρεται μόνο στο είδος της τελετής. Η φύση δε της τελετής αποδίδεται με την απλή έννοια των δύο λέξεων.

15

Με το άρθρο 16 του περί Γάμου Νόμου, Κεφ. 279, θεωρείται έγκυρος ο γάμος που τελείται από εγγεγραμμένους λειτουργούς γάμου (πολιτικός) και εγγεγραμμένους ιερείς εκκλησιών, που επίσης εγγράφονται σύμφωνα με το Νόμο (θρησκευτικός). Ο Νόμος αυτός δίδει εγκυρότητα στο γάμο που συνάπτεται με θρησκευτική τελετή σύμφωνα με την ιεροτελεστία της εκκλησίας των νυμφευομένων. Οι ανήκοντες στην Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά μπορούν να συνάψουν έγκυρο γάμο στην εκκλησία τους, που ιερολογείται από εγγεγραμμένο ιερέα της.

20

25

Η παρούσα υπόθεση δεν εμπίπτει στο άρθρο 4 του Νόμου Κεφ. 279 για διαγραφή ιερέα για σοβαρή ή διαβόητη αιτία από τον αρμόδιο Υπουργό.

30

Η επίδικη απόφαση στερεί παράνομα τα μέλη της εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά του δικαιώματος να τελούν έγκυρο θρησκευτικό γάμο, σύμφωνα με τις πρόνοιες του άρθρου 16 του Νόμου Κεφ. 279.

Οι ρυθμίσεις στο Νόμο Κεφ. 279 συνάδουν απόλυτα με τις μεταγενέστερες συνταγματικές επιταγές που αφορούν στην ελευθερία θρησκείας και σύναψης γάμου.

35

Γ. Υπό Νικολαΐδη, Δ.:

Το ερώτημα στο οποίο επικεντρώνεται η παρούσα υπόθεση είναι κατά πόσο από τις πρόνοιες του Νόμου 21/90 προκύπτει πρόθεση του νομοθέτη να καταργήσει ρυθμίσεις του Κεφ. 279.

5 Για να απαντηθεί το πιο πάνω ερώτημα θα πρέπει να εξεταστεί η φύση το γάμου που προβλέπεται στο Κεφ. 279 και του γάμου που προβλέπεται στο νόμο 21/90. Ο γάμος διακρίνεται σε πολιτικό και θρησκευτικό ανάλογα με τον τύπο και τη διαδικασία τέλεσής του. Ο γάμος που τελείται από πολιτική αρχή θεωρείται πολιτικός, ενώ ο γάμος που τελείται από ιερωμένο σύμφωνα με την τελετουργία της συγκεκριμένης εκκλησίας είναι εκκλησιαστικός. Ο γάμος που προβλέπεται από το Νόμο 21/90 είναι πολιτικός γιατί τελείται από λειτουργό τέλεσης γάμου. Αντίθετα το Κεφ. 279 προβλέπει στο άρθρο 16 την τέλεση γάμου είτε από λειτουργό τέλεσης γάμου στο γραφείο του, είτε από εγγεγραμμένο ιερωμένο σύμφωνα με την τελετουργία που ακολουθείται από την εκκλησία ή το δόγμα του ιερωμένου.

20 Η τροποποίηση του Άρθρου 111 του Συντάγματος με τον περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο του 1989 (αρ. 95/89) πρόσφερε για πρώτη φορά ελεύθερη επιλογή πολιτικού γάμου στην Ελληνική Κοινότητα. Ακολούθησε ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (αρ. 21/90) με τον οποίο "γάμος" ορίζεται ο πολιτικός γάμος μεταξύ των μελών της Ελληνικής Κοινότητας. Η τέλεση πολιτικού γάμου σύμφωνα με το άρθρο 10 του νόμου δεν εμποδίζει την ιερολογία του ίδιου γάμου κατά το θρήσκευμα και το δόγμα των συζύγων.

30 Η θρησκευτική ελευθερία που κατοχυρώνεται με το Άρθρο 18 του Συντάγματος συνιστά ατομικό δικαίωμα η άσκηση του οποίου δεν μπορεί να παρακωλυθεί με νομοθετικές ή διοικητικές πράξεις. Ο μόνος τρόπος ουσιαστικής προστασίας του είναι η αποτελεσματικότητα των διατάξεων που το προστατεύουν.

Δ. Υπό Πογιατζή, Δ.:

35 Η διαφορά στην παρούσα υπόθεση περιορίζεται στις πρόνοιες του Κεφ. 279, που διέπουν την τέλεση έγκυρου γάμου από εγγεγραμμένο ιερέα της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά και όχι του γάμου που τελεί ο Δήμαρχος κάθε Δήμου ως Λει-

τουργός Τελέσεως Γάμου, σύμφωνα με τις πρόνοιες του ίδιου Νόμου. Οι πρόνοιες του Νόμου 21/90 για τέλεση καθαρά πολιτικού γάμου δεν μπορεί να είναι ασυμβίβαστες με τα άρθρα 4 και 16 του Κεφ. 279 που προνοούν για τέλεση γάμου από εγγεγραμμένο ιερέα και σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά. 5

Σιωπηρά κατάργηση του Νόμου Κεφ. 279 από το μεταγενέστερο Νόμο 21/90 θα μπορούσε να γίνει μόνο στην περίπτωση που οι πρόνοιες των δύο Νόμων ήταν τόσο αντιφατικές ή ασυμβίβαστες μεταξύ τους ώστε να είναι αδύνατο να συνυπάρξουν και θα είχε σαν αποτέλεσμα τα μέλη της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά να στερηθούν το μέχρι σήμερα αναγνωρισμένο δικαίωμα τους να τελούν γάμο σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας τους ο οποίος να αναγνωρίζεται ως έγκυρος από την πολιτεία. Η στέρηση του δικαιώματος αυτού θα συνεπάγεται επιπρόσθετα, παραβίαση της ισότητας των Εκκλησιών η οποία διασφαλίζεται με το Σύνταγμα. 10 15

Η έκδοση πιστοποιητικού και η καταχώρηση του γάμου σε σχετικό μητρώο που τηρεί ο Υπουργός Εσωτερικών, σύμφωνα με τις πρόνοιες των άρθρων 18 και 19 του Κεφ. 279 δεν τον καθιστά πολιτικό. Οι πρόνοιες αυτές δεν στοχεύουν στην απόδοση οποιουδήποτε χαρακτηρισμού στο γάμο αυτό, αλλά στην εξασφάλιση της αναγκαίας βεβαιότητας, μέσω του μητρώου που τηρείται, όσον αφορά τον προσωπικό θεσμό εκείνων που τελούν το γάμο και τη νόμιμη συγκρότηση της οικογένειας που δημιουργούν. 20 25

Η έφεση αποτυγχάνει και απορρίπτεται με έξοδα. Η προσβαλλόμενη διοικητική απόφαση ακυρώνεται στην ολότητά της. 30

Υπόθεση που αναφέρθηκε:

Keondjian v Keondjian, 1964, C.L.R. 93.

Έφεση.

Έφεση εναντίον της απόφασης Δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου Κύπρου (Κωνσταντινίδης, Δ.) που δόθηκε στις 20 Ιανουαρίου, 1992 (Προσφυγή αρ. 306/91) με την οποία ακυρώθηκε η απόφαση του εφεσεϊόντα-καθ' ού η αίτηση για διαγραφή των 35

λειτουργιών της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά, από τον ετήσιο κατάλογο Λειτουργιών για τέλεση γάμων, σύμφωνα με τις πρόνοιες του περί Γάμου Νόμου, (Κεφ. 279, Νόμοι Αρ. 4/62, 61/66, 71/69, 2/80 και 21/86).

- 5 Μ. Τριανταφυλλίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας, για τον εφeseίοντα.

Γ. Κορφιώτης, για τους εφeseίβλητους.

Cur. adv. vult.

- Δ.Γ. ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ, Π.: Ανάγνωσε την ακόλουθη απόφαση.
- 10 Ο Υπουργός Εσωτερικών διέγραψε τους λειτουργούς της εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά από τον Ετήσιο Κατάλογο Λειτουργιών για τέλεση γάμων που δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας ημερομηνίας 25 Ιανουαρίου, 1991, σύμφωνα με τις πρόνοιες του περί Γάμου Νόμου, (Κεφ. 279, Νόμοι Αρ. 4/62, 61/66, 71/69, 2/80 και 21/86). Αρνήθηκε την επανεγγραφή τους με την αιτιολογία ότι “τούτο κατέστη αναγκαίο με την εφαρμογή του περί Πολιτικού Γάμου Νόμου αρ. 21/90 εφόσον τα μέλη της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά για σκοπούς τέλεσης γάμου υπάγονται στις πρόνοιες του τελευταίου Νόμου και έπαυσαν να υπάγονται στις πρόνοιες του ΚΕΦ 9.”
- 15
- 20

- Δικαστής του Δικαστηρίου τούτου, στην άσκηση της πρωτοβάθμιας Αναθεωρητικής Δικαιοδοσίας, ακύρωσε την πιο πάνω απόφαση για το λόγο ότι ο περί Γάμου Νόμος, Κεφ. 279, και ειδικά τα Άρθρα 4 και 16 δεν καταργήθηκαν από τον Περί Πολιτικού Γάμου Νόμο του 1990, (Αρ. 21/90).
- 25

Το μόνο ζήτημα που εγείρεται στην παρούσα έφεση είναι αν ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 κατήργησε σιωπηρά τα Άρθρα 4 και 16 του Κεφ. 279 στο βαθμό που αναφέρονται στους ανήκοντες στην εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά.

- 30 Για τους λόγους που έχουν παραθέσει οι αδελφοί Δικαστές Αρτεμίδης, Νικολαΐδης και Πογιατζής έχω καταλήξει ότι οι πρόνοιες του μεταγενέστερου Νόμου 21/90 δεν είναι αντιφατικές ή ασυμβίβαστες με οποιαδήποτε πρόνοια και ειδικά με τα Άρθρα 4 και 16 του Κεφ. 279. Οι δύο Νόμοι συνυπάρχουν και
- 35 τυγχάνουν εφαρμογής ο καθένας στις περιπτώσεις που καλύπτει.

Η κρινόμενη διοικητική απόφαση λήφθηκε με πλάνη περί το νόμο και είναι αντίθετη με το Νόμο.

Ως αποτέλεσμα, η έφεση απορρίπτεται με έξοδα.

ΑΡΤΕΜΙΔΗΣ, Δ.: Το άρθρο 16 του περί Γάμου Νόμου, Κεφ.279, όπως τροποποιήθηκε με το Ν.21/86 προβλέπει:

5

“16. The marriage of any person may be celebrated in the Colony by any Registered Minister according to the rites and ceremonies of marriage observed by the church, denomination or body to which such minister belongs, or by any Marriage Officer at his office, provided that in either case the marriage be celebrated in the presence of two or more witnesses with open doors, but no Marriage Officer or Registered Minister shall celebrate any such marriage before the certificates of a Marriage Officer or the special licence of the Governor by this Law provided for, have or has first been obtained and produced to him.”

10

15

Η εγγραφή ιερωμένων, που μπορεί να τελέσουν γάμο σύμφωνα με τις πρόνοιες των πιο πάνω διατάξεων, γίνεται με τη διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 4 του Νόμου. Η αιτήτρια 1 είναι η Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά. Ο αιτητής 2 Επίσκοπος της και εγγεγραμμένος ιερωμένος για την τέλεση γάμων σ' αυτή. Το 1990 επτά ιερωμένοι της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά ήταν εγγεγραμμένοι στον κατάλογο, που τηρείται βάσει των διατάξεων, και για τους σκοπούς, του Νόμου. Το άρθρο 4, δίδει στον Υπουργό Εσωτερικών εξουσία να διαγράφει εγγεγραμμένο ιερέα για σοβαρή ή διαβόητη αιτία. Μια και βρισκόμαστε στο σημείο αυτό αναφέρουμε πως είναι πρόδηλο από το λεκτικό της διάταξης, πως τέτοια διαγραφή γίνεται για αιτία που αφορά στο πρόσωπο του ιερέα.

20

25

Ο Υπουργός Εσωτερικών με επιστολή του, στις 11.9.92, προς στην Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά, εξέφρασε την πρόθεσή του να αφαιρέσει από τον κατάλογο τους εγγεγραμμένους ιερείς της Εκκλησίας αυτής. Στο ουσιαστικό μέρος της διαβάζουμε:

30

“Από της εφαρμογής του νέου περί Πολιτικού Γάμου Νόμου αρ.21/90, η εγγραφή των πιο πάνω Λειτουργών κατέστη άνευ ουσιαστικού περιεχομένου γιατί, εφόσο τα μέλη της Εκκλησίας σας ανήκουν στην Ελληνική Κοινότητα, για σκοπούς

35

τέλεσης γάμου, υπάγονται στις πρόνοιες του νέου Νόμου και έπαυσαν να υπάγονται στις πρόνοιες του Κεφ.279.”

5 Ανοίγουμε εδώ μια παρένθεση για να παρατηρήσουμε πως η αναφορά στην επιστολή του Υπουργού σε “Λειτουργούς” δεν είναι δόκιμη. Η ορθή απόδοση στα ελληνικά της φράσης του Νόμου, “Registered Minister”, είναι κατά τη γνώμη μας “εγγεγραμμένοι ιερείς”. Σε ιερωμένους αναφέρεται ο Νόμος, όπως φανερά προκύπτει από το άρθρο 4, και ιδιαίτερα από την επιφύλαξη στο άρθρο 2, όπου γίνεται ειδική αναφορά στους ιερωμένους της 10 Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Οι δικηγόροι της Εκκλησίας στη γραπτή απάντησή τους στον Υπουργό εξέθεσαν τις απόψεις τους, που διΐστανται εκείνων του Υπουργού. Στις 25.1.91 δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα ο ετήσιος κατάλογος, σύμφωνα με το Νόμο, ο οποίος δεν περιλάμβανε την Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά, μήτε 15 τους ιερείς της. Οι αιτητές πέτυχαν πρωτοδίκως την ακύρωση της απόφασης αυτής. Ο Γενικός Εισαγγελέας, με την παρούσα έφεση, επιδιώκει την ανατροπή της πρωτόδικης απόφασης, και διακήρυξη πως η διοικητική πράξη του Υπουργού Εσωτερικών 20 είναι νόμιμη.

Στις 2.3.90 ψηφίστηκε ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990, Ν.21/90. Στο άρθρο 2 του Νόμου ορίζεται πως “γάμος” σημαίνει τον πολιτικό γάμο μεταξύ προσώπων που ανήκουν στην Ελληνική κοινότητα. Δεν αμφισβητείται πως αυτοί που 25 πρεσβεύουν την θρησκεία των Μαρτύρων του Ιεχωβά ανήκουν, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, στην Ελληνική Κοινότητα, μολοντί μερικοί είναι άλλων εθνοτήτων, μίας και πρόκειται για θρησκευτική δοξασία.

Ο άξονας του βασικού ισχυρισμού πρωτοδίκως, και του Γενικού Εισαγγελέα ενώπιόν μας, είναι πως ο Ν.21/90, που είναι μεταγενέστερος του Κεφ.279, έχει σιωπηρά καταργήσει τις πρόνοιες του τελευταίου, σε όση έκταση αφορούν στο θέμα που συζητούμε, γιατί και οι δυο Νόμοι ρυθμίζουν την εγκυρότητα πολιτικού γάμου. 30

35 Ο Γενικός Εισαγγελέας, εν τη παρόδω της αγόρευσής του, είπε πως συμμερίζεται την άποψη, οι ανήκοντες στην Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά να δικαιούνται στην τέλεση γάμου, σύμφωνα με το τυπικό τελετουργικό της εκκλησίας τους, και η πολιτεία οφείλει να αναγνωρίσει το γάμο αυτό.

Ο συνάδελφός μας, ενώπιον του οποίου συζητήθηκε πρωτοδίκως η υπόθεση, δεν αποδέκτηκε την εισήγηση πως ο Ν.21/90 κατάργησε σιωπηρά τις επίδικες διατάξεις του άρθρου 16 του Κεφ.279 που αφορούν στην τέλεση γάμου από εγγεγραμμένους ιερείς εγγεγραμμένων εκκλησιών.

5

Συμφωνούμε με τη θέση του συναδέλφου μας, και ουσιαστικά υιοθετούμε την προσέγγισή του στην υπόθεση. Θα πούμε όμως τις σκέψεις μας με όση διαύγεια μπορούμε. Έχουμε τη γνώμη πως η ουσία της υπόθεσης έχει μετατεθεί, λόγω της επιλογής στη συζήτηση προσπάθειας διευκρίνισης των όρων “πολιτικός” και “θρησκευτικός” γάμος. Σύμφωνα με την εισήγηση του Γενικού Εισαγγελέα ο γάμος που τελείται, βάσει του περί Γάμου Νόμου Κεφ.279, είναι πολιτικός. Κατά συνέπεια, συνεχίζει η εισήγηση, εφόσον ο μεταγενέστερος Νόμος 21/90 ρυθμίζει τα του πολιτικού γάμου αυτών που ανήκουν στην Ελληνική κοινότητα, οι διατάξεις του Κεφ.279, έχουν σιωπηρά καταργηθεί.

10

15

Η πολιτεία καθορίζει την εγκυρότητα γάμου με νόμο που θεσπίζει η νομοθετική της εξουσία. Ο χαρακτηρισμός του γάμου ως “πολιτικός” ή “θρησκευτικός”, από της στιγμής που ορίζεται έγκυρος από το νόμο, αναφέρεται μόνο στο είδος της τελετής. Η φύση δε της τελετής αποδίδεται με την απλή έννοια των δύο λέξεων.

20

Οι νόμοι θεσμοθετούν τις προϋποθέσεις εγκυρότητας του γάμου. Το Σύνταγμα της χώρας μας μάλιστα σηματοδοτεί εξαντλητικά τους περιορισμούς που μπορεί να τεθούν στη σύναψη γάμου (άρθρο 22.2(β, γ)). Είναι βέβαια περιττό να τονίσουμε την τεράστια σημασία που έχει για την πολιτεία, και τους πολίτες της, η δια νόμου ρύθμιση της εγκυρότητας του γάμου, όταν το μέγιστο μέρος της δομής της θεμελιώνεται στο θεσμό του γάμου και της οικογένειας.

25

30

Το άρθρο 16 του περί Γάμου Νόμου, Κεφ.279, αναγνωρίζει ως έγκυρο το γάμο που ιερολογείται από εγγεγραμμένο ιερέα, σύμφωνα με την καθορισμένη ιεροτελεστία της εκκλησίας στην οποία οι νυμφευόμενοι ανήκουν. Έτσι, οι ανήκοντες στην Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά δικαιούνται να τελούν, όπως τελούσαν μέχρι λήψης της επίδικης απόφασης, θρησκευτικό γάμο, που θεωρείται από το Νόμο αυτό έγκυρος.

35

Ο Ν.21/90 ρυθμίζει τα της τέλεσης πολιτικού γάμου από τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας. Επιλογή που δόθηκε σε αυτή με τον περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο του 1989, Ν.95/89, άρθρο 3 παράγρ. 5.

- 5 Η άποψή μας είναι πως οι Νόμοι Κεφ.279, και Ν.21/90, έχουν καθολοκληρία διαφορετικό περιεχόμενο και ο καθένας εφαρμόζεται στις περιπτώσεις που καλύπτει.

10 Με το άρθρο 16 του περί Γάμου Νόμου, Κεφ.279, θεωρείται έγκυρος ο γάμος που τελείται από εγγεγραμμένους λειτουργούς γάμου (πολιτικός) και εγγεγραμμένους ιερείς εκκλησιών, που επίσης εγγράφονται σύμφωνα με το Νόμο (θρησκευτικός). Ο Νόμος επομένως αυτός δίδει εγκυρότητα στο γάμο που συνάπτεται με 15 θρησκευτική τελετή, σύμφωνα με την ιεροτελεστία της εκκλησίας των νυμφευομένων. Οι ανήκοντες στην Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά μπορούν να συνάψουν έγκυρο γάμο στην εκκλησία τους, που ιερολογείται από εγγεγραμμένο ιερέα της.

20 Ο Ν.21/90, που θεσπίστηκε μετά την τροποποίηση του άρθρου 111 του Συντάγματος, με το Ν.95/89, δίδει για πρώτη φορά στα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας την επιλογή τέλεσης πολιτικού γάμου. Ο θρησκευτικός γάμος γι' αυτούς θεωρείται από καταβολής της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας έγκυρος.

25 Με τη λήψη της επίδικης απόφασης οι ανήκοντες στην εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά στερούνται, παράνομα στην κρίση μας, του δικαιώματος να τελούν έγκυρο θρησκευτικό γάμο, όπως προβλέπεται στο άρθρο 16 του περί Γάμου Νόμου, Κεφ.279.

30 Δε δεχόμεστε πως η νομοθετική μας εξουσία είχε σκοπό να μεταβάλει σιωπηρά το νομικό καθεστώς που ισχύει με το Νόμο Κεφ.279, πάνω σε ένα τέτοιο σοβαρό ζήτημα, τη θεσμική δηλαδή υπόσταση του γάμου. Αντίθετα, έχουμε την άποψη πως οι ρυθμίσεις στο Νόμο αυτό συνάδουν απόλυτα με τις μεταγενέστερες συνταγματικές επιταγές που αφορούν στην ελευθερία θρησκείας και σύναψης γάμου.

35 Ενόψει των ανωτέρω, κρίνουμε πως η πρωτόδικη απόφαση είναι ορθή. Η έφεση απορρίπτεται και η επίδικη διοικητική απόφαση ακυρώνεται. Ο εφεσείων να καταβάλει τα έξοδα των εφεσιβλήτων, που θα υπολογίσει ο Πρωτοκολλητής και θά εγκρίνει το Δικαστήριο.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Δ.: Σύμφωνα με τις πρόνοιες του περί Γάμου Νόμου, Κεφ. 279, γάμο τελούν οι καλούμενοι λειτουργοί τέλεσης γάμου (marriage officers), ή οι εγγεγραμμένοι ιερωμένοι (registered ministers). Οι λειτουργοί τέλεσης γάμου αρχικά διορίζονταν από τον Κυβερνήτη, μετά την Ανεξαρτησία από το Υπουργικό Συμβούλιο και στη συνέχεια από του 1986 από τον Υπουργό Εσωτερικών (βλ. Κ.Δ.Π. 7/86). Τελικά, με βάση τον περί Γάμου (Τροποποιητικό) Νόμο του 1986, (αρ. 21/86), ορίζονται ως λειτουργοί τέλεσης γάμου οι Δήμαρχοι των Δήμων ή οποιοδήποτε μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου εξουσιοδοτημένο προς τούτο από το Δήμαρχο. Οι εγγεγραμμένοι ιερωμένοι είναι διαπιστευμένοι ή αναγνωρισμένοι λειτουργοί οποιασδήποτε χριστιανικής ή ιουδαϊκής εκκλησίας, δόγματος ή σώματος που συνήθως λειτουργούν σαν τέτοιοι.

Η παρούσα διαδικασία προέκυψε όταν, ύστερα από τη ψήφιση του περί Πολιτικού Γάμου Νόμου του 1990, (αρ. 21/90), ο Υπουργός Εσωτερικών εξεδήλωσε την πρόθεσή του να αφαιρέσει από το σχετικό κατάλογο, μεταξύ άλλων, και τους εγγεγραμμένους ιερωμένους της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά. Στο σχετικό κατάλογο που τηρείται για τους σκοπούς του Κεφ. 279, ήταν εγγεγραμμένοι επτά ιερωμένοι της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά. Η αιτιολογία που δόθηκε ήταν ότι από της εφαρμογής του νέου περί Πολιτικού Γάμου Νόμου του 1990, (αρ. 21/90), η εγγραφή των πιο πάνω λειτουργών (όπως τους ονομάζει στη σχετική επιστολή) είχε καταστεί χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο γιατί, αφού τα μέλη της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά ανήκουν στην ελληνική κοινότητα, για σκοπούς τέλεσης γάμου καλύπτονται από τις πρόνοιες του νέου νόμου και συνεπώς έπαυσαν να υπάγονται στις πρόνοιες του Κεφ. 279. Με επιστολή της ημερομηνίας 27.9.1990, η Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά διετύπωσε αριθμό λόγων για τους οποίους δεν έπρεπε να χωρήσει η διαγραφή, αλλά ο Υπουργός Εσωτερικών προχώρησε και αφήρεσε όλους τους ιερωμένους από τον κατάλογο. Αίτηση για επανεγγραφή ημερομηνίας 5.2.1991 που έγινε από την Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά απερριφθή με την ίδια αιτιολογία.

Η Εκκλησία των Μαρτύρων του Ιεχωβά, καθώς και ένας από τους ιερωμένους που διεγράφησαν, προσέβαλαν τη νομιμότητα της απόφασης, ισχυριζόμενοι ότι η προσβαλλόμενη πράξη συνιστούσε παράβαση και/ή ήταν αντίθετη με τις διατάξεις του Κεφ. 279, παραβίαζε τα θρησκευτικά και/ή ατομικά τους δικαιώματα, αποτελούσε δυσμενή διάκριση εις βάρος της θρησκείας τους

και/ή παραβίαζε την αρχή της ισότητας των θρησκειών.

5 Το πρωτόδικο Δικαστήριο δέχτηκε ότι από τις πρόνοιες του νόμου αρ. 21/90 δεν προκύπτει πρόθεση του νομοθέτη να καταργήσει οποιεσδήποτε πρόνοιες του Κεφ. 279. Δέχτηκε επίσης
 10 ότι οι πρόνοιες του νόμου αρ. 21/90 δεν είναι ασυμβίβαστες ή αντιφατικές με τις πρόνοιες του Κεφ. 279 και συνεπώς οι δύο νόμοι μπορούν να συνυπάρχουν. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι η επίδικη απόφαση ήταν αντίθετη με τις πρόνοιες του άρθρου 4 του Κεφ. 279 και συνεπώς έπρεπε να ακυρωθεί. Εν όψει της πιο
 15 πάνω κατάληξης, το Δικαστήριο δεν προχώρησε να εξετάσει τον ισχυρισμό των αιτητών για παραβίαση των θρησκευτικών τους δικαιωμάτων. Εναντίον της πρωτόδικης απόφασης ασκήθηκε έφεση.

15 Πριν το 1889 οι μόνοι υφιστάμενοι τρόποι τέλεσης γάμου στην Κύπρο ήταν ο γάμος που διέπεται από τον εκκλησιαστικό νόμο της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας και ο γάμος που ετελείτο σύμφωνα με τον Ιερό Μωαμεθανικό Νόμο (Sheri Law). Σε μεταγενέστερο στάδιο τα περί γάμου των Μωαμεθανών ρυθμίζονταν από το Τουρκικό Οικογενειακό Δίκαιο (The Turkish
 20 Family (Marriage and Divorce) Law του 1951, τώρα Κεφ. 339). Το 1989 η Βρετανική Διακυβέρνηση με το Νόμο The British Subjects Marriage Law (αρ.2 του 1889) έδωσε την ευκαιρία σε οιονδήποτε Βρετανό υπήκοο να συνάψει γάμο στην Κύπρο ενώπιον λειτουργού γάμου ή ενώπιον οιονδήποτε αναγνωρισμένου
 25 ιερωμένου οιασδήποτε Χριστιανικής ή Ιουδαϊκής εκκλησίας ή δόγματος, σύμφωνα με τη τελετουργία που ακολουθούσε η συγκεκριμένη εκκλησία ή δόγμα (άρθρο 12). Οι πρόνοιες του νόμου 2 του 1889 δεν ίσχυαν όταν ένας των μελλονύμφων ήταν μέλος της Μωαμεθανικής θρησκείας. Ο νόμος αρ. 2/1889 αντικαταστάθηκε από τον περί Γάμου Νόμο, αρ.37 του 1922, (τώρα
 30 Κεφ. 279), ο οποίος εισήγαγε τους “λειτουργούς γάμου” και τους “εγγεγραμμένους ιερωμένους”. Αυτός ο νόμος δεν εφαρμοζόταν, ούτε στους πιστούς της Μωαμεθανικής θρησκείας (άρθρο 35), ούτε όταν αμφότεροι οι μελλονύμφοι ήταν μέλη της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας (άρθρο 36 του νόμου). Με βάση
 35 το άρθρο 5 του Κεφ. 279, τον Ιανουάριο κάθε χρόνου τα ονόματα όλων των ιερωμένων που ύστερα από αίτησή τους έχουν εγγραφεί στο σχετικό μητρώο, το θρήσκευμα, το αξίωμα και η διαμονή τους, δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας.
 40

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Άρθρο 111,

προέβλεπε ότι παν ζήτημα των ανηκόντων στην Ελληνική Ορθόδοξο Εκκλησία, ή σε θρησκευτική ομάδα για την οποία ισχύουν οι διατάξεις του Άρθρου 2.3 του Συντάγματος, που έχει σχέση προς τον αρραβώνα, γάμο, διαζύγιο, το κύρος του γάμου, το χωρισμό από κοίτης και τραπέζης, τη συνοίκηση των συζύγων ή τις οικογενειακές σχέσεις, εξαιρουμένης της υιοθεσίας, διέπεται από τον εκκλησιαστικό νόμο της Ελληνικής Ορθόδοξου Εκκλησίας ή από τον εκκλησιαστικό νόμο κάθε θρησκευτικής ομάδας, αναλόγως της περιπτώσεως. 5

Με τον περί της Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμο του 1989, (αρ. 95/89), το Άρθρο 111 τροποποιήθηκε και μεταξύ άλλων, προσέφερε, για πρώτη φορά στην ελληνική κοινότητα, την ελεύθερη επιλογή πολιτικού γάμου. Ακολούθησε ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990, (αρ. 21/90), με τον οποίο, "γάμος" ορίζεται ο πολιτικός γάμος μεταξύ προσώπων που ανήκουν στην ελληνική κοινότητα, ενώ λειτουργός τέλεσης γάμου καθορίζεται ο Δήμαρχος ή μέλος Δημοτικού Συμβουλίου εγγράφως εξουσιοδοτημένο για το σκοπό αυτό από το Δήμαρχο. Η τέλεση πολιτικού γάμου σύμφωνα με το άρθρο 10 του νόμου δεν εμποδίζει την ιερολογία του ίδιου γάμου κατά το θρήσκευμα και το δόγμα των συζύγων. Θα πρέπει να λεχθεί ότι στις 22.4.1994 με τον περί Πολιτικού Γάμου (Τροποποιητικό) Νόμο του 1994, (αρ. 28(Ι)/1994), ο ορισμός στο άρθρο 2 του γάμου τροποποιήθηκε με την προσθήκη στο τέλος του ορισμού της φράσης "και περιλαμβάνει το γάμο μεταξύ των προσώπων που πρεσβεύουν το χριστιανικό ορθόδοξο δόγμα, ανεξαρτήτως υπηκοότητας ή εθνικότητας", προσθήκη που διεγράφη στις 23.12.1994 με τον περί Πολιτικού Γάμου (Τροποποιητικό) (αρ.2) Νόμο του 1994, (Αρ. 93(Ι)/1994). Έτσι, παρέμεινε ο αρχικός ορισμός που καθορίζει ότι γάμος σημαίνει τον πολιτικό γάμο μεταξύ προσώπων που ανήκουν στην ελληνική κοινότητα. Σύμφωνα με το Άρθρο 2.1 του Συντάγματος, την ελληνική κοινότητα αποτελούν όλοι οι πολίτες της Δημοκρατίας οι οποίοι είναι ελληνικής καταγωγής και έχουν ως μητρική γλώσσα την ελληνική, ή μετέχουν των ελληνικών πολιτιστικών παραδόσεων, ή ανήκουν στην Ελληνική Ορθόδοξο Εκκλησία. 10
15
20
25
30
35

Το ερώτημα στο οποίο επικεντρώνεται η παρούσα υπόθεση είναι κατά πόσο από τις πρόνοιες του νόμου 21/90 προκύπτει πρόθεση του νομοθέτη να καταργήσει ρυθμίσεις του Κεφ. 279. Έχει τεθεί από τον ευπαιδευτο Γενικό Εισαγγελέα ότι τόσο ο νόμος 21/90 όσο και το Κεφ. 279 παρέχουν τη δυνατότητα σύναψης πολιτικού γάμου και συνεπώς οι πρόνοιες του Κεφ. 279, 40

στο μέτρο που αυτές είναι αντιφατικές ή ασυμβίβαστες με το νόμο 21/90, είναι αδύνατο να συνυπάρχουν. Έτσι τα άρθρα 4 και 16 του Κεφ. 279, στο βαθμό που αναφέρονται στα μέλη της ελληνικής κοινότητας, στην οποία περιλαμβάνονται και οι Μάρτυρες του Ιεχωβά, θα πρέπει να θεωρηθούν ότι έχουν σιωπηρά καταργηθεί και συνεπώς νόμιμα ο Υπουργός Εσωτερικών διέγραψε από το σχετικό ετήσιο κατάλογο του Κεφ. 279 τους ιερωμένους της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά. Το πρωτόδικο Δικαστήριο δέχτηκε ότι καμιά από τις πρόνοιες του νόμου 21/90 δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επηρεάζει την ειδική ρύθμιση των προνοιών του Κεφ. 279 αναφορικά με την εγγραφή των ιερωμένων των εκκλησιών που αναφέρονται σ' αυτόν, για την τέλεση γάμων κατά τα δόγματα ή την τελετουργία τους, καταλήγοντας ότι μέσα από τις πρόνοιες του νόμου 21/90 δεν προκύπτει πρόθεση του νομοθέτη για κατάργηση οποιασδήποτε πρόνοιες του Κεφ. 279.

Για να απαντηθεί το ερώτημα που τίθεται, θα πρέπει να εξεταστεί η φύση του γάμου που προβλέπεται στο Κεφ. 279 και του γάμου που προβλέπεται στο νόμο 21/90. Ανάλογα με τον τύπο και τη διαδικασία τέλεσής του, ο γάμος διακρίνεται σε πολιτικό και θρησκευτικό. Αν ο γάμος τελείται από πολιτική αρχή (όπως για παράδειγμα από λειτουργούς τέλεσης γάμου), ο γάμος θεωρείται πολιτικός, ενώ όταν τελείται από ιερωμένο σύμφωνα με την τελετουργία της συγκεκριμένης εκκλησίας ή δόγματος, είναι εκκλησιαστικός. (Βλ. σχετικά Γεωργιάδη - Σταθόπουλου, Αστικός Κώδιξ, κατ' άρθρο ερμηνεία, Τόμος 7ος, σελ. 69, 99 και 101). Αναμφίβολα ο γάμος που προβλέπεται από το νόμο 21/90 είναι πολιτικός, γιατί τελείται από λειτουργό τέλεσης γάμου, που σύμφωνα με το άρθρο 2 είναι ο Δήμαρχος ή μέλος Δημοτικού Συμβουλίου, από πολιτική δηλαδή αρχή. Αντίθετα, το Κεφ. 279 προβλέπει την τέλεση γάμου είτε από λειτουργό τέλεσης γάμου (marriage officer) ή από εγγεγραμμένο ιερωμένο (registered minister) και προχωρεί στη συνέχεια στο άρθρο 16 να προβλέψει ότι ο γάμος οιοδήποτε προσώπου μπορεί να τελεστεί υπό οιοδήποτε εγγεγραμμένου ιερωμένου σύμφωνα με το τελετουργικό σύναψης γάμου που ακολουθείται από την εκκλησία ή το δόγμα του ιερωμένου, ή από οιοδήποτε λειτουργό τέλεσης γάμου στο γραφείο του. Αντίθετα με την απόφαση στην υπόθεση *Keondjian v. Keondjian* (1964), C.L.R. 93, όπου έχει λεχθεί ότι γάμος που τελείται σύμφωνα με τις πρόνοιες του Κεφ. 279 από εγγεγραμμένο ιερωμένο θεωρείται έγκυρος πολιτικός γάμος, πιστεύω ότι το Κεφ. 279 παρέχει τη δυνατότητα, στις περιπτώσεις βέβαια που εφαρμόζεται, τέλεσης είτε πολιτικού γάμου, όταν τε-

λείται από λειτουργό τέλεσης γάμου, είτε θρησκευτικού γάμου, όταν τελείται από εγγεγραμμένο ιερωμένο σύμφωνα με το τελετουργικό γάμου που ακολουθείται από τη συγκεκριμένη εκκλησία ή δόγμα. Η πιο πάνω θέση ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο περί Γάμου (Τροποποιητικός) Νόμος, αρ. 21/86, αντικατέστησε μόνο τον ορισμό του λειτουργού τέλεσης γάμου χωρίς να ασχοληθεί με τον “εγγεγραμμένο ιερωμένο”. 5

Εν όψει των πιο πάνω βρίσκω ότι οι πρόνοιες του Κεφ. 279 δεν είναι αντιφατικές ή ασυμβίβαστες με οποιανδήποτε πρόνοια του νόμου 21/90 και κατά συνέπεια οι δύο νόμοι μπορούν να συνυπάρχουν και να τυγχάνουν εφαρμογής. 10

Η πιο πάνω αντιμετώπιση συνάδει και με το συνταγματικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας που διακηρύσσει και διαφυλάσσει το Άρθρο 18 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Όλες οι θρησκείες των οποίων τα δόγματα και οι ιεροτελεστίες δεν είναι μυστικές είναι ελεύθερες, ενώ όλες οι θρησκείες είναι ίσες ενώπιον του νόμου. Η θρησκευτική ελευθερία αποτελεί έννοια ευρύτερη της ανεξιθρησκείας και συνιστά ατομικό δικαίωμα του οποίου, πέραν των τυχόν εκ του Συντάγματος τασσομένων περιορισμών, η άσκηση δεν μπορεί να παρακωλυθεί με νομοθετικές ή διοικητικές πράξεις. (Χρ. Γ. Σγουρίτσας, Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Β, Τεύχος Β, Έκδοση 1966, σελ.109). 15 20

Η συνταγματική προστασία του δικαιώματος κάθε πολίτη να πρεσβεύει την πίστη που επιθυμεί και να εκδηλώνει τη θρησκεία και τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις διά της λατρείας και της άσκησης ή τήρησης των τύπων, είτε ατομικά είτε συλλογικά, θα καταντούσε γράμμα κενό, αν αποστερείτο από τα μέλη οιασδήποτε γνωστής θρησκείας το δικαίωμα να τελούν νόμιμο γάμο σύμφωνα με το δικό τους τελετουργικό. Κάτι τέτοιο θα αντιστοιχούσε σε περιορισμό της ουσιαστικής άσκησης των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Κάθε πολίτης δικαιούται να αξιώνει “όπως μη ενοχλείται στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις”, (Η. Κυριακόπουλος, Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο, ανωτέρω, σελ. 363) και η μη αναγνώριση μιας τόσο σημαντικής εκδήλωσης του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας θα συνιστούσε στην πραγματικότητα “ενόχληση”. Η ελευθερία της συνείδησης προστατεύεται και ο μόνος τρόπος ουσιαστικής προστασίας είναι η αποτελεσματικότητα των διατάξεων που προστατεύουν το δικαίωμα αυτό. 25 30 35 40

Με βάση όλα τα πιο πάνω η έφεση θα πρέπει να απορριφθεί και η προσβαλλόμενη διοικητική απόφαση να ακυρωθεί με έξοδα στην έφεση εναντίον των εφεσειόντων.

5 ΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, Δ: Είχα την ευκαιρία να διεξέλθω το κείμενο των αποφάσεων που εξέδωσαν στην παρούσα έφεση οι αδελφοί Δικαστές Αρτεμίδης και Νικολαΐδης και συμφωνώ με το αποτέλεσμα στο οποίο έχουν καταλήξει.

10 Αισθάνομαι, εντούτοις, την ανάγκη να σκιαγραφήσω σε συντομία και με την αναγκαία, ελπίζω, σαφήνεια τη δική μου ιδιαίτερη προσέγγιση στα θέματα που γείρονται, εν όψει της σοβαρότητας τους όχι μόνο για τα μέλη της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά αλλά και για την πολιτεία στο σύνολό της. Ολόκληρη η δομή της Κυπριακής κοινωνίας έχει σαν πυρήνα τη νόμιμα συγκροτημένη οικογένεια. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις, 15 θέματα που άπτονται της τέλεσης έγκυρου γάμου που συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία κοινωνικών και οικονομικών υποχρεώσεων και δικαιωμάτων των πολιτών και που άπτονται επίσης της συνταγματικά καθιερωμένης ισότητας των Εκκλησιών και των Θρησκευτικών Δογμάτων αποτελούν 20 θέματα τεράστιας σημασίας που δικαιολογούν την οριοθέτηση και της δικής μου ιδιαίτερης προσέγγισης σ' αυτά, έστω και αν αυτή δε διαφέρει ουσιωδώς από την προσέγγιση των συναδέλφων μου, όπως αυτή αντικατοπτρίζεται στις δικές τους αποφάσεις.

25 Η δική μου ιδιαίτερη προσέγγιση έχει ως αφητηρία τα πιο κάτω δεδομένα:

30 1. Η Εκκλησία και το Θρησκευτικό Δόγμα των εφειβλήτων αιτητών, γνωστών ως Μαρτύρων του Ιεχωβά, αποτελεί χριστιανική Εκκλησία γνωστή και αναγνωρισμένη από την πολιτεία, όπως προκύπτει από τον περιοδικό κατάλογο τον οποίο ο Υπουργός Εσωτερικών δημοσίευε στην επίσημη εφημερίδα της Δημοκρατίας μέχρι και το 1990, 35 στον οποίο περιλάμβανε τα ονόματα αριθμού ιερέων της Εκκλησίας αυτής τα οποία υποβάλλονταν σ'Αυτόν, δυνάμει του άρθρου 4 του εν λόγω Νόμου, για να εγγραφούν και να ενεργούν ως εγγεγραμμένοι ιερείς (registered ministers) για τους σκοπούς τέλεσης γάμων, δυνάμει των προνοιών του εν λόγω Νόμου.

2. Δυνάμει των προνοιών του περί Γάμου Νόμου, Κεφ. 279, είναι δυνατή η τέλεση έγκυρου γάμου κατά δυο διαζευκτικούς τρόπους, δηλαδή -(α) εκ μέρους "λειτουργού τελέσεως γάμου" ο οποίος, σύμφωνα με πρόσφατη τροποποίηση που έχει επέλθει με την ψήφιση του τροποποιητικού περί Γάμου Νόμου του 1986 (Νόμος αρ. 21/86), είναι πάντοτε ο Δήμαρχος κάθε Δήμου ή Μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου που έχει εξουσιοδοτηθεί εγγράφως υπό του Δημάρχου, και (β) από εγγεγραμμένο ιερέα Εκκλησίας ο οποίος έχει εγγραφεί δυνάμει των προνοιών του Κεφ. 279. Στην πρώτη περίπτωση η τελετή τέλεσης του γάμου καθορίζεται στο άρθρο 17 του Κεφ. 279 και έχει όλα τα χαρακτηριστικά γάμου που μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολιτικός γάμος. Στη δεύτερη περίπτωση ο γάμος τελείται σύμφωνα με τους κανόνες που προεββεί η συγκεκριμένη Εκκλησία στην οποία ανήκει ο εγγεγραμμένος ιερέας που τελεί το γάμο. Σχετικές είναι οι πρόνοιες του άρθρου 16 του Κεφ. 279. Ο γάμος αυτός έχει, κατά τη γνώμη μου, όλα τα χαρακτηριστικά γάμου που συνήθως περιγράφεται ως θρησκευτικός και σαν τέτοιος αναγνωρίζεται από τους εφεσίβλητους-αιτητές οι οποίοι δηλώνουν ότι ικανοποιεί πλήρως το θρησκευτικό τους αίσθημα. Η διαφορά στην παρούσα υπόθεση περιορίζεται στις πρόνοιες του περί Γάμου Νόμου, Κεφ. 279, που διέπουν την τέλεση έγκυρου γάμου από εγγεγραμμένο ιερέα της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά και όχι του γάμου που τελεί ο Δήμαρχος κάθε Δήμου ως Λειτουργός Τελέσεως Γάμου, σύμφωνα με τις πρόνοιες του ίδιου Νόμου.
3. Ως αποτέλεσμα της ψήφισης του περί της Πρώτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμου του 1989 (Νόμος αρ. 95/89), αναγνωρίστηκε στα πρόσωπα που ανήκουν στην Ελληνική Κοινότητα ή επιλογή πολιτικού γάμου και ακολούθως ψηφίστηκε ο περί Πολιτικού Γάμου Νόμος του 1990 (Νόμος αρ. 21/90) με τον οποίο ρυθμίζονται θέματα σχετικά με την τέλεση πολιτικού γάμου μεταξύ προσώπων που ανήκουν στην Ελληνική Κοινότητα. Οι εφεσίβλητοι-αιτητές και τα μέλη της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά, ανήκουν στην μεγάλη τους τουλάχιστο πλειοψηφία, στην Ελληνική Κοινότητα αν και δεν συμπεριλαμβάνονται στις θρησκευτικές ομάδες που εμπίπτουν στο άρθρο 2.3 του Συντάγματος.
4. Όπως προκύπτει και από τον τίτλο του Νόμου αρ. 21/90,

- ο γάμος που τελείται σύμφωνα με τις πρόνοιές του, είναι καθαρά πολιτικός. Η μορφή της τελετής καθορίζεται στο Δεύτερο Πίνακα του Νόμου. Ο γάμος αυτός τελείται από το Λειτουργό Τελέσεως Γάμου, ο οποίος, σύμφωνα με το
- 5 άρθρο 2 του Νόμου, σημαίνει το Δήμαρχο ή Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου που εξουσιοδοτείται εγγράφως για το σκοπό αυτό από το Δήμαρχο. Υπενθυμίζεται στο σημείο αυτό ότι ο γάμος που τελείται σύμφωνα με την πρόνοια του άρθρου 17 του Κεφ. 279 και ο οποίος, όπως έχω ήδη
- 10 αναφέρει, έχει όλα τα χαρακτηριστικά ενός πολιτικού γάμου, τελείται επίσης από το Δήμαρχο κάθε Δήμου υπό την ιδιότητά του ως Λειτουργού Τελέσεως Γάμου, σύμφωνα με το άρθρο 2 του Κεφ. 279, όπως αυτό έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 3 του Νόμου αρ. 21/86.
- 15 5. Με την προσφυγή τους αυτή οι εφεσίβλητοι - αιτητές προσβάλλουν την απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών να διαγράψει τους διαπιστευμένους ιερείς της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά από τον κατάλογο των εγγεγραμμένων ιερέων της εν λόγω Εκκλησίας για το έτος
- 20 1991. Ο Υπουργός προέβη στην ενέργεια αυτή με το αιτιολογικό ότι, ως αποτέλεσμα της ψήφισης του Νόμου αρ. 21/90 και εν όψει του γεγονότος ότι οι Εφεσίβλητοι ανήκουν στην Ελληνική Κοινότητα, αυτοί υπάγονται στις
- 25 πρόνοιες του Νόμου αρ. 21/90 για σκοπούς τέλεσης γάμου, και έπαυσαν να υπάγονται στις πρόνοιες του Κεφ. 279.
6. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να εξαχθεί εύλογα το συμπέρασμα ότι οι πρόνοιες μεταγενέστερου Νόμου καταργούν σιωπηρώς πρόνοιες προγενέστερου Νόμου που ασχολείται με το ίδιο θέμα. Αυτό είναι
- 30 δυνατό να γίνει μόνο στις περιπτώσεις που προκύπτει καθαρά ότι οι πρόνοιες των δυο Νόμων είναι τόσο αντιφατικές ή ασυμβίβαστες μεταξύ τους ώστε να είναι αδύνατο να συνυπάρξουν. Το πρωτόδικο Δικαστήριο στην παρούσα υπόθεση απέρριψε την εισήγηση του Γενικού Εισαγγελέα ότι οι πρόνοιες του μεταγενέστερου Νόμου αρ.21/90
- 35 είναι αντιφατικές και ασυμβίβαστες προς τις πρόνοιες του προηγούμενου Νόμου, Κεφ. 279, ώστε να είναι αδύνατο να συνυπάρξουν και ότι δικαιολογείται, ως εκ τούτου, η εξαγωγή του συμπεράσματος ότι ο μεταγενέστερος
- 40 Νόμος έχει σιωπηρά καταργήσει τις αντίστοιχες πρόνοιες του Κεφ. 279 στις οποίες περιλαμβάνεται και η δημοσίευ-

ση των ονομάτων των διαπιστευμένων ιερέων της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά στον επίδικο κατάλογο. Ως αποτέλεσμα της απόρριψης της εισήγησης αυτής, το πρωτόδικο Δικαστήριο έκρινε την προσβαλλόμενη πράξη του Υπουργού Εσωτερικών ως αντίθετη προς τις πρόνοιες του άρθρου 4 του Κεφ. 279 και με την εκκαλούμενη απόφαση του δικαίωσε τους εφεσίβλητους - αιτητές και ακύρωσε την προσβαλλόμενη διοικητική πράξη. 5

Όπως έχω ήδη αναφέρει, ο περί Γάμου Νόμος, Κεφ. 279, προνοεί για την τέλεση δύο διαφορετικών έγκυρων γάμων και ότι η παρούσα διαφορά περιορίζεται στη μορφή του γάμου που τελείται από εγγεγραμμένο ιερέα της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά σύμφωνα με το δόγμα της Εκκλησίας αυτής και δεν επεκτείνεται στη μορφή του γάμου που μπορεί εύλογα να λεχθεί ότι είναι πολιτικός και που τελείται από το Δήμαρχο κάθε Δήμου υπό την ιδιότητα του ως Λειτουργού Τελέσεως Γάμου. Για το λόγο αυτό, όλα όσα θα αναφέρω στη συνέχεια αφορούν μόνο το είδος του γάμου που τελείται από εγγεγραμμένο ιερέα σύμφωνα με το δόγμα της Εκκλησίας του Ιεχωβά. 10 15

Επειδή στο Νόμο αρ. 21/90 δεν περιλαμβάνεται οποιαδήποτε πρόνοια για την τέλεση γάμου σύμφωνα με τους Κανόνες οποιασδήποτε Εκκλησίας, αδυνατώ πλήρως να αντιληφθώ πώς οι πρόνοιες του Νόμου αρ. 21/90 για τέλεση καθαρά πολιτικού γάμου είναι καθ' οιονδήποτε τρόπο ασυμβίβαστες με τις πρόνοιες των άρθρων 4 και 16 του περί Γάμου Νόμου, Κεφ. 279, για την τέλεση γάμου από εγγεγραμμένο ιερέα και σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά. Το μόνο κοινό σημείο που υπέδειξε ο ευπαίδευτος Γενικός Εισαγγελέας ότι υφίσταται μεταξύ των αντίστοιχων προνοιών των υπό σύγκριση δυο Νόμων, πάνω στο οποίο ο Γενικός Εισαγγελέας επιχειρεί να θεμελιώσει την εισήγησή του περί του υφιστάμενου ασυμβίβαστου και της αδυναμίας συνύπαρξής τους, είναι ο κοινός, κατά την εισήγησή του, χαρακτηρισμός των γάμων των οποίων την τέλεση προνοούν οι δυο νόμοι ως γάμων πολιτικών. Προς υποστήριξη δε της εισήγησής του ότι ο γάμος τον οποίο τελεί ο εγγεγραμμένος ιερέας χριστιανικής Εκκλησίας άλλης από την Ορθοδοξη, σύμφωνα με τις πρόνοιες των άρθρων 4 και 16 του Κεφ. 279, είναι γάμος πολιτικός, ο ευπαίδευτος Γενικός Εισαγγελέας επικαλέστηκε την απόφαση του Δικαστή Ιωσηφίδη στην υπόθεση *Keondjian v. Keondjian* 1964, C.L.R. 93, στην οποία λέχθηκε μεν ότι ο γάμος που τελείται από εγγεγραμμένο ιερέα σύμφωνα με τις εν λόγω πρόνοιες του Νόμου, Κεφ. 279, εί- 20 25 30 35 40

5 ναι έγκυρος πολιτικός γάμος, όμως η άποψη αυτή δεν τεκμη-
 ριώθηκε με οποιοδήποτε τρόπο ή αιτιολογία. Επικαλέστηκε επί-
 σης τις πρόνοιες των άρθρων 18 και 19 του Νόμου, Κεφ. 279, για
 την έκδοση πιστοποιητικού, σε ειδικό τύπο, από τον εγγεγραμ-
 μένο ιερέα που τελεί το γάμο και την απόστολή του στον Υπουρ-
 γό Εσωτερικών, ο οποίος το καταχωρεί σε ειδικό μητρώο που
 10 τηρείται για τους σκοπούς αυτούς στο γραφείο του, γεγονός που
 αποδεικνύει, κατά την εισήγηση του Γενικού Εισαγγελέα, ότι ο
 γάμος αυτός είναι πολιτικός και όχι θρησκευτικός. Θα πρέπει
 15 επί του προκειμένου να λεχθεί επίσης ότι, αν δεχτούμε την εισή-
 γηση του ευπαίδευτου Γενικού Εισαγγελέα ότι, για τους λόγους
 που προβάλλει, οι πρόνοιες του Νόμου αρ. 21/90 έχουν σιωπη-
 ρά καταργήσει τις επίδικες πρόνοιες του Νόμου, Κεφ. 279, θα
 20 δημιουργηθεί θέμα ότι, σε αντίθεση με το αναγνωρισμένο από
 την πολιτεία δικαίωμα προσώπων που ανήκουν σε άλλα χρι-
 στιανικά θρησκευτικά δόγματα ή Εκκλησίες να τελούν γάμο
 σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας τους, ο οποίος να ανα-
 γνωρίζεται από την πολιτεία ως έγκυρος, τα μέλη της Εκκλησίας
 των Μαρτύρων του Ιεχωβά θα στερηθούν το μέχρι σήμερα ανα-
 25 γνωρισμένο παρόμοιο δικαίωμα τους. Η στέρηση αυτού του δι-
 καιώματος θα συνεπάγεται παραβίαση της ισότητας των Εκκλη-
 σιών η οποία διασφαλίζεται με το Σύνταγμα. Ο ευπαίδευτος Γε-
 νικός Εισαγγελέας, εντόπισε, προφανώς, το γεγονός αυτό εξέ-
 φρασε ενώπιόν μας την άποψη ότι τα μέλη της Εκκλησίας των
 30 Μαρτύρων του Ιεχωβά μπορούν να τελέσουν εκκλησιαστικό γά-
 μο σύμφωνα με το δόγμα της Εκκλησίας τους, η δε πολιτεία θα
 πρέπει να αναγνωρίσει αυτό το γάμο.

30 Εν πρώτοις, διαφωνώ πλήρως με το χαρακτηρισμό από το
 Δικαστή Ιωσηφίδη στην υπόθεση **Keondjian v. Keondjian** (ανω-
 τέρω), του γάμου που τελεί εγγεγραμμένος ιερέας, σύμφωνα με
 τις πρόνοιες των άρθρων 4 και 16 του Κεφ. 279, ως πολιτικού
 γάμου. Όπως έχω ήδη αναφέρει, ο γάμος αυτός έχει όλα τα χα-
 ρακτηριστά του θρησκευτικού γάμου και σε περίπτωση που για
 35 τους σκοπούς της παρούσας υπόθεσης θα ήταν αναγκαίο να
 προηγηθεί οποιοδήποτε συμπέρασμα αναφορικά με το χαρακτη-
 ρισμό του γάμου αυτού ως πολιτικού ή ως θρησκευτικού και να
 αποδοθεί σ' αυτόν η ανάλογη ετικέτα, κάτι που, κατά τη γνώμη
 μου, δεν είναι αναγκαίο, θα έλεγα ότι ο γάμος είναι θρησκευτι-
 40 κός και όχι πολιτικός. Εκείνο που έχει σημασία, εν πάση περι-
 τώσει, είναι να μην απωλέσουμε επαφή με την πραγματικότητα
 και να μην παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι ούτε ταυτόσημες ούτε
 παρόμοιες ούτε παράλληλες πρόνοιες υπάρχουν στο Νόμο
 αρ. 21/90 προς εκείνες των άρθρων 4 και 16 του Κεφ. 279 για τέ-

λεση γάμου σύμφωνα με τους κανόνες οποιασδήποτε Εκκλησίας, και πιο συγκεκριμένα, της Εκκλησίας των Μαρτύρων του Ιεχωβά, από ιερέα της εν λόγω Εκκλησίας, ώστε να μπορεί εύλογα να λεχθεί ότι οι πρόνοιες του μεταγενέστερου Νόμου καταργούν σιωπηρώς τις πρόνοιες του προγενέστερου Νόμου με τις οποίες είναι αδύνατο να συνυπάρξουν αφού είναι απόλυτα ασυμβίβαστες. 5

Αναφορικά δε με την εισήγηση του Γενικού Εισαγγελέα ότι η έκδοση πιστοποιητικού και η καταχώρησή του σε σχετικό μητρώο που τηρεί ο Υπουργός Εσωτερικών, σύμφωνα με τις πρόνοιες των άρθρων 18 και 19 του Κεφ. 279, καθιστά το γάμο πολιτικό, δεν μπορώ παρά να διαφωνήσω με την εισήγηση αυτή και να πω ότι οι πρόνοιες αυτές έχουν σχέση μόνο με την εγκυρότητα του γάμου και με τον τρόπο της απόδειξης του γεγονότος της τέλεσής του και στοχεύουν όχι στην απόδοση οποιουδήποτε χαρακτηρισμού στο γάμο αυτό, αλλά στην εξασφάλιση της αναγκαίας και επιθυμητής βεβαιότητας, μέσω του μητρώου που τηρείται, όσον αφορά τον προσωπικό θεσμό εκείνων που τελούν το γάμο και τη νόμιμη συγκρότηση της οικογένειας που δημιουργούν. 10 15 20

Κάτω από τις περιστάσεις αυτές, δε θα ήταν εύλογο, να καταλήξουμε στο προτεινόμενο συμπέρασμα της σιωπηρής κατάργησης των προνοιών του Νόμου, Κεφ. 279, παραγνωρίζοντας την πλήρη έλλειψη των αναγκαίων προϋποθέσεων καθώς και τις σοβαρότατες συνέπειες που θα δημιουργούσε κάτι τέτοιο, περιλαμβανομένης κατάστασης ασυμβίβαστης με συνταγματικές πρόνοιες αναφορικά με την ισότητα των Εκκλησιών. 25

Για όλους τους πιο πάνω λόγους η παρούσα έφεση αποτυγχάνει και απορρίπτεται με έξοδα, η δε προσβαλλόμενη απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών ακυρώνεται στην ολότητά της. 30

Η έφεση απορρίπτεται με έξοδα.